

Голові спеціалізованої
вченої ради
ДФ 26.133.036
у Київському університеті
імені Бориса Грінченка
доктору педагогічних наук,
професору, завідувачці кафедри
декоративного мистецтва і реставрації
Факультету образотворчого
мистецтва і дизайну
Руденченко Аллі Андріївні

ВІДГУК

офіційного опонента **Шмагала Ростислава Тарасовича**, доктора мистецтвознавства, професора кафедри історії та теорії мистецтва Львівської національної академії мистецтв про дисертацію Барбалат Олександри Володимирівни «**Візантійсько-києворуські золотарські традиції у сучасному ювелірному мистецтві України**», подану до захисту на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 02 Культура і мистецтво зі спеціальності 023 Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація.

1. Актуальність дисертації Барбалат О. В. полягає у тому, що обрана нею тема є основоположною для подальшого якісного розвитку й еволюції сучасної ювелірної галузі України, яка давно потребувала подібного дослідження. Глибинний теоретичний аналіз взаємозв'язку візантійсько-києворуських золотарських традицій, виявлення та розкриття їх рефлексій в ювелірному мистецтві України кінця ХХ – початку ХХІ ст. дозволив авторці дисертації всебічно висвітлити величну культурну і мистецьку золотарську спадщину нашої держави.

Дисертаційне дослідження Барбалат О. В. є однією із перших вітчизняних фундаментальних праць, що визначає важливість звернення до традицій золотарства Візантії і Київської Русі, й, окрім іншого, сприяє

*Рішення
сприйнято 13.09.2023
Голова спеціалізованої вченої ради
ДФ 26.133.036
проф. Руденченко А.А.*

розкриттю самотності та національної складової, зокрема, у художньому проєктуванні авторських коштовностей, що у подальшому дозволить якісно презентувати вітчизняне ювелірне мистецтво на світовому рівні.

Базуючись на величезній технологічній базі, власному багаторічному практичному досвіді роботи в ювелірній галузі, Олександра Барбалат збирає в одне цілісне дослідження близько 450 ювелірних експонатів, з 40 музейних колекцій світу, що, без сумніву – явище для фундаменту української культури і, зокрема, для подальшого розвитку вітчизняного золотарства. Робота добре сконструйована, у структурі логічно простежуються причинно-наслідкові зв'язки відповідно до визначених об'єкта, предмета дослідження та його завдань. При цьому висновки відповідають завданням і меті.

Очевидним є стилістичні і мистецькі зв'язки творів візантійсько-києворуського золотарства із роботами сучасних ювелірів України. Дослідження носить фундаментальний характер, робота цілісна, охоплює усі найбільші ювелірні Святині Візантії і Київської Русі. У дисертації усе чітко виявлено, систематизовано, каталогізовано. Представлені археологічні, причинно-наслідкові зв'язки, а також результати досліджень інших вчених по хімічному аналізу, історичні факти тощо.

Авторка дисертації збрала якомога більше інформації, щоб розкрити головні причинно-наслідкові зв'язки, щоб дійти остаточних результатів цього дослідження та відповісти на одне із важливих запитань: «Чому українські художники-ювеліри у такій великій кількості звернулися до цієї теми?» Ми бачимо даний результат у представлених творах й інтерв'ю, які вдалося Олександрі Барбалат записати та в її всеохопних і глибоких висновках. Представлена до захисту робота має відповідну досягнуту планку, що буде вимагати нових підходів до тих, хто буде писати на тему ювелірного мистецтва надалі. Відомо, що відповідних фахівців в Україні дуже мало.

2. Наукова новизна результатів дослідження полягає у фундаментальному підході до висвітлення традицій візантійсько-києворуського золотарства та особливостях їх рефлексії у сучасному

ювелірному мистецтві України часів незалежності. Доцільність власних дослідницьких пошуків Барбалат О. В. аргументує відсутністю ґрунтовних вітчизняних наукових праць на дану тему. Таким чином, вперше за часи незалежності України було доведено факт синтезу візантійсько-києворуських золотарських традицій у галузі формотворення, художньо-образних особливостей і техніко-технологічних прийомів виконання та доведено їх вплив на сучасне ювелірне мистецтво України. Окрім іншого, в даній роботі авторкою вперше за історію незалежності України було здійснено комплексну систематизацію модельного ряду золотих києворуських колтів, виконаних у техніці гарячої емалі з подальшим висвітленням джерел інспірацій, що сприяли процесу їх проектування і виробництва.

Також, важливим є те, що процес дослідження сприяв розкриттю системи застосування знакової символіки орнітоморфних, зооморфних і фітоморфних орнаментів, що фігурували у золотарстві Візантії і Київської Русі та їх рефлексії у сучасному ювелірному мистецтві України. При цьому було якісно висвітлено інформацію про специфіку використання техніко-технологічних процесів формотворення у золотарстві Візантії і Київської Русі та їх трансформацію у сучасному ювелірному мистецтві України.

В роботі ретельно проаналізовано трактування сакрального призначення форм і змісту у предметах візантійського, києворуського та сучасного золотарства, окреслено принципи формування візантійсько-києворуської художньо-образної системи та її вплив на сучасне ювелірне мистецтво України, визначено методи і прийоми роботи візантійських і києворуських ювелірів, які вплинули на розвиток окремих тенденцій сучасного українського золотарства.

Вперше за часи незалежності України було презентовано під однією обкладинкою близько 450 творів ювелірного мистецтва Візантії, Київської Русі і України часів незалежності, ґрунтовний аналіз яких дозволив довести факт впливу візантійсько-києворуського золотарства на розвиток сучасного ювелірного мистецтва України.

В дисертації Олександри Барбалат якісно уточнено понятійно-категоріальний апарат візантійського, киеворуського і сучасного українського ювелірного мистецтва, типологію візантійсько-киеворуського золотарства. Важливим є те, що авторка дослідження запропонувала методику реставрації гарячої емалі на киеворуських виробах широкого вжитку із золотовмісних мідних сплавів, керуючись результатами проведеного в рамках дослідження власного авторського експерименту. Дослідно-експериментальна робота проводилась на базі ювелірної майстерні кафедри декоративного мистецтва і реставрації Факультету образотворчого мистецтва і дизайну Київського університету імені Бориса Грінченка. Також, варто звернути увагу на запропоновану у дослідженні концепцію репрезентативної державної сувенірної продукції для офіційних візитів закордонних гостей із застосуванням золотарських традицій Київської Русі.

Відповідно до якісно проявлених результатів дослідження, стає зрозумілим, що подальшого розвитку набуватиме відродження візантійсько-киеворуської художньо-образної системи і техніко-технологічних процесів формотворення у сучасному ювелірному мистецтві України. Також, у дисертації авторка зосереджує увагу на важливості створення міжнародних арт-проектів для сучасної молоді з акцентом на традиції візантійсько-киеворуського золотарства для популяризації мистецького надбання України у світі.

3. Наукова обґрунтованість результатів дослідження, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Основні теоретичні положення і висновки, сформульовані дисертаційному дослідженні є фундаментальними для написання подальших вітчизняних праць, присвячених візантійсько-киеворуській художньо-образній системі золотарства, мистецьких технологій та їх рефлексії у сучасному ювелірному мистецтві України. Матеріали даної дисертації можуть знайти відображення при розробці навчальних дисциплін, які стосуються поглибленого вивчення техніко-технологічних процесів

формотворення в ювелірній справі, зокрема, гарячого емальювання коштовних металів. В якості уточнених джерел інспірацій подана інформація буде корисною для створення нових концептуальних ювелірних колекцій, виконаних з урахуванням традицій виготовлення творів візантійсько-києворуського золотарства, що, у свою чергу, впливатиме на популяризацію означених традицій у сучасному художньому проєктуванні ювелірних виробів для якісної презентації вітчизняного золотарства у світі.

Зважаючи на певний наявний інтерес публіки до творів, що виконані у межах старовинних технік ювелірної справи, відзначається важливість створення спеціалізованих навчальних центрів, щорічного проведення арт-семінарів, симпозіумів, майстер-класів і науково-практичних конференцій для їх популяризації, розвитку, відновлення, вдосконалення і збереження.

Результати даного дослідження знайшли відображення при розробці низки спеціалізованих робочих програм, що були впроваджені у навчальний процес Київського університету імені Бориса Грінченка. Очевидно, що дисертація є самостійним науковим дослідженням, а результати, викладені у ньому, отримані авторкою особисто, висновки і положення наукової новизни одержані Олександрою Барбалат самостійно. У межах даного дослідження дисертанткою було створено спеціалізований науково-дослідний проєкт «Золотий Гамаюн», метою якого є популяризація візантійсько-києворуських золотарських традицій у сучасному ювелірному мистецтві України. В межах даного проєкту впроваджено конкурс на кращий дизайн ювелірного виробу, засновано цикл міжнародних емальєрних пленерів для молоді. Ініційовано й організовано міжнародні науково-практичні конференції в рамках зазначених мистецьких подій, що мають на меті відродження і популяризацію візантійсько-києворуських емальєрних традицій у світі. Розроблено темарій і проведено міжнародний симпозіум художників сучасного ювелірного мистецтва Європи, присвячений впливу візантійських золотарських традицій на розвиток сучасного ювелірного мистецтва.

4. Рівень виконання поставленого наукового завдання та оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності.

Здобувачка повною мірою оволоділа методологією наукової діяльності. У роботі було застосовано мистецтвознавчий, культурологічний і дизайнерський підходи. Крім того, для отримання обґрунтованого результату у дослідженні використано онтологічний аналіз і низку наукових методів. Серед них: історико-генетичний, історико-хронологічний, компаративний, історико-культурний, культуротворчий, крос-культурний, типологічний, іконографічний, іконологічний формально-стилістичний, презентаційний, зокрема методи мистецтвознавчого і художньо-композиційного аналізу. Також у процесі дослідження Олександрою Барбалат було виконано низку завдань, а саме: розроблено власний методологічний інструментарій, що сприяв якісному дослідженню передумов виникнення, розвитку і формування традицій візантійсько-києворуського золотарства і сучасного українського ювелірного мистецтва. Окрім іншого, дисертанткою було здійснено класифікацію золотарських виробів Візантії, Київської Русі та України часів незалежності за способами формотворення та унаочнено типологію форм творів візантійського, києворуського і сучасного золотарства відповідно до функціонального призначення виробів.

Також, важливим є те, що Олександрі Барбалат вдалося якісно виконати аналіз джерел інспірацій, що заклали підґрунтя для формування іконографії ювелірних виробів Візантії IV–XV ст., Київської Русі XI – першої половини XIII ст., і віддзеркалились у творах українського ювелірного мистецтва кінця XX – початку XXI ст. та розкрити специфіку формування художньо-образної системи і стилістики творів візантійського і києворуського золотарства на основі історіографії і джерельної бази. В роботі окреслено ознаки і межі впливу золотарських традицій Візантії на золотарське мистецтво Київської Русі, здійснено аналіз синтезу різних ювелірних технік, технологій і матеріалів, застосованих у візантійсько-києворуській ювелірній справі, охарактеризовано особливості впливу

традицій візантійсько-києворуського золотарства на формування сучасного ювелірного мистецтва України.

5. Апробація результатів дослідження проводилася у вигляді обговорення на кафедрі, повідомлень і доповідей із публікацією тез на міжнародних і всеукраїнських наукових конференціях. Наукові результати дослідження викладено у 18 наукових публікаціях, із них – 14 одноосібні, 4 – у співавторстві: 5 – наукових статей (з них 2 у співавторстві), опубліковані у наукових фахових виданнях, включених на дату опублікування до переліку наукових фахових видань України, 13 – публікацій (з них 2 у співавторстві), у яких додатково висвітлено результати дисертації.

6. Структура та обсяг дисертації обумовлені поставленою метою та завданнями дослідження. Основний текст роботи складається зі вступу, чотирьох розділів, одинадцяти підрозділів, висновків і додатків. Список використаних літературних джерел налічує 286 позицій з яких 133 іноземною мовою, основний текст дисертації з анотаціями складає 216 сторінок, обсяг додатків – 161 сторінку, загальний обсяг роботи – 405 сторінок.

7. Оцінка мови та стилю дисертації. Дисертація виконана фаховою українською мовою, текстове подання матеріалу відповідає стилю науково-дослідної літератури.

8. Дотримання академічної доброчесності у дисертації та наукових публікаціях. Відсутність (наявність) академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації.

На підставі вивчення тексту дисертації і наукових публікацій, та доданих до дисертації результатів автоматизованої перевірки на наявність текстових збігів за допомогою спеціалізованого програмного засобу «Unichesk», (довідка від 08.03.2023 року) та їх експертної оцінки, встановлено, що фактів фальсифікації та фабрикації у дисертації Барбалат О. В. та наукових публікаціях, в яких висвітлено наукові результати дисертації, не виявлено.

Отже, дисертація та наукові публікації, в яких висвітлено наукові результати дисертації, Олександри Володимирівни Барбалат є оригінальними, у них відсутні академічний плагіат, фабрикація, фальсифікація, самоплагіат.

9. Дискусійні положення та зауваження по дисертації.

1. В широкій географії музейних експонатів, які вдалося систематизувати, бажано було б означити ті, які були незаконно вивезені з України, що утруднює їхнє вивчення сучасними дослідниками.

2. Здійснюючи мистецтвознавчий аналіз історичних творів, слід було акцентувати увагу на різниці формально-стилістичних та композиційних особливостей візантійських і киеворуських виробів, які виразно простежуються.

3. В якості побажання до майбутньої підготовки монографії на основі цього дисертаційного дослідження, варто системніше підійти до організації аналізу джерельної бази.

Висловлені зауваження не позначалися на загальній позитивній оцінці виконаної роботи. Висловлюючи коментарі та зауваження, розуміємо, що кожен дослідник має право на відстоювання власних переконань, тому сподіваємося на плідну дискусію.

10. Загальний висновок про рівень набуття здобувачем теоретичних знань, відповідних умінь, навичок та компетентностей.

Дисертантка на високому рівні оволоділа методологією наукової діяльності, набула теоретичних знань, відповідних умінь та навичок, вільно володіє матеріалом. Зміст дисертації відповідає галузі знань 02 Культура і мистецтво, спеціальності 023 Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво та реставрація.

11. Загальна оцінка дисертації і наукових публікацій щодо їхнього наукового рівня з урахуванням дотримання академічної доброчесності та щодо відповідності вимогам.

На підставі вивчення тексту дисертації і наукових публікацій, результатів автоматизованої перевірки на плагіат та їх експертної оцінки, встановлено, що дисертація і наукові публікації виконані самостійно, не містять академічного плагіату, фальсифікації, фабрикації, самоплагіату. Усі використані здобувачкою у тексті дисертації свої наукові праці без посилання на ці праці були попередньо опубліковані з метою висвітлення в них основних наукових результатів дисертації та вказані в анотації дисертації. Дисертація Барбалат Олександри Володимирівни та наукові публікації, в яких висвітлено наукові результати дисертації, виконано на високому науковому рівні з дотриманням академічної доброчесності.

Дисертація Барбалат Олександри Володимирівни «Візантійсько-києворуські золотарські традиції у сучасному ювелірному мистецтві України» є актуальним, змістовним дослідженням, відповідає паспорту спеціальності 023 Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво та реставрація та вимогам п.6-9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 №44 (зі змінами), наказу Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 №40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації», затвердженого Міністерством юстиції України 03.02.2017 за №155/30023, а її авторка Барбалат Олександра Володимирівна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 02 Культура і мистецтво зі спеціальності 023 Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація.

Проректор з науково-педагогічної роботи

Офіційний опонент –

доктор мистецтвознавства,
професор кафедри історії та
теорії мистецтва

Львівської національної академії мистецтв

Ростислав ШИМАГАЛО

